

НАТАЛІЯ РОСТИСЛАВІВНА МАЗЕПА

17 серпня 2019 р. на 90 році життя відійшла у Вічність Наталія Ростиславівна Мазепа – відомий український літературознавець, доктор філологічних наук, літературний критик, громадський діяч, біограф батька, видатного українського онколога, академіка АН України Р. Є. Кавецького.

Народилася Н. Р. Мазепа 20 травня 1930 р. в Москві. У 1931 р. переїхала з родиною до Києва, де її батько разом із президентом Академії наук України академіком О. О. Богомольцем створював Інститут фізіології АН та Інститут експериментальної біології та патології (тепер Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України). 1948 р. вступила до Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчила 1953 р. за спеціальністю “російська мова та література”. Трудову діяльність розпочала в бібліотеці того ж закладу, навчалася в заочній аспірантурі при кафедрі російської літератури своєї Alma mater (керівник – О. І. Білецький).

В Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Наталія Ростиславівна працювала майже 60 років і до останнього часу консультувала аспірантів та докторантів, редагувала тексти, писала рецензії, наукові статті. Активно долучилася до інститутського життя з квітня 1956 р., коли її зарахували на посаду молодшого наукового співробітника відділу рукописів. Тут вона брала участь в описі фондів класиків української літератури, редагуванні картотеки архіву І. Франка, здійснювала організаційну роботу в Українському комітеті славистів, а як учасник Міжнародних з'їздів славистів була нагороджена грамотами у 1979 та 1983 рр.

Перші наукові публікації Наталії Ростиславівни – статті “З архіву Бодяньського” (1958), “Поезія стверджує життя” (1962), “Про несмак у поезії” (1965) побачили світ на сторінках журналу “Радянське літературознавство”. 1960 р. була видана її перша монографія “Е. А. Баратынский. Эстетические и литературно-критические взгляды”, де осмислювалися особливості художнього доробку поета. Кандидатську дисертацію на цю ж тему дослідниця захистила у грудні 1961 р., а з вересня 1964 р. почала працювати на посаді молодшого наукового співробітника відділу інтернаціональних зв'язків української літератури з російською, зарубіжними слов'янськими та іншими літературами світу, з 1965 р. у відділі російської літератури. Її перу належить розділ “Про сучасну ліричну поему” у збірці “Із досвіду взаємодії радянських літератур” (1967), розділ “Поезія” в колективній монографії “Російські письменники України” (1968). Вона співпрацює з усним журналом при міському відділенні товариства “Знання”, читає лекції про літературу. 1968 р. видавництво “Наукова думка” публікує її наступну книжку “Поезія мысли (О современной философской поэзии)”. Монографія акцентувала актуальні питання тогочасних позапублічних дискусій шістдесятників. Роботу над нею стимулювали й приватні бесіди щодо змісту і форми, ліричного й раціонального, літератури й філософії в колі визначних українських учених: чоловіка – філософа мистецтва, доктора філософських наук Володимира Івановича Мазепи (1930 – 2003) та Мирослава Володимировича Поповича (1930 – 2018; пізніше – академіка, директора Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди), з родиною якого сім'ю Мазеп-Кавецьких пов'язували тривалі приятельські стосунки. Дослідження, де докладно розглянуто інтелектуальні та стильові пошуки П. Антокольського, А. Вознесенського, М. Заболоцького, М. Асеева, М. Рильського, Л. Мартинова, В. Шефнера та ін. поетів, показало різновекторне спрямування радянської поезії, її неоднорідність. Для Наталії Ростиславівни було важливим виявити не лише індивідуальні особливості кожного з поетів, а й загальні закономірності філософської лірики. Особливу увагу вона приділила таким проблемам, як залежність вічних тем від світогляду поета; синтез філософських роздумів із публіцистикою чи громадянською лірикою; пропорції лірично-емоційного та раціонального в “поезії думки”; категорія часу в поезії періоду “соцреалізму”, далеко не єдиної за своїм творчим методом, як тоді декларувалося. Свій позатекстовий висновок про різноманітність виявів творчої свободи вона підтвердила в пізнішій статті 2010 р. “Коли і як “загинув” соціалістичний реалізм” (“Слово і Час”).

Вивчаючи проблеми розвитку російської та української літератур ХХ ст. (передусім на матеріалі поезії), міжкультурних взаємозв'язків, особливу увагу Н. Р. Мазепа приділяла

творчості письменників України, які писали російською мовою. Вона долучилася до написання розділів колективних монографій “Із досвіду взаємодії радянських літератур” (1970), “Російська література України” (1971), “Історія українсько-російських літературних зв'язків” (1987), “Російські радянські письменники України” (1991). Дослідниця взяла участь у підготовці видання 50-томного зібрання творів І. Франка (1975 – 1986 рр.) як упорядник та автор коментарів до 28 тому (“Літературно-критичні праці 1892 р.”).

З 1971 р. Наталія Ростиславівна працювала на посаді старшого наукового співробітника відділу російської літератури. У своїй черговій монографії “В поэтическом поиске. Об эпическом и лирическом начале в современной русской поэзии” (1977) вона розглядає процес ліризації радянської поеми та назагал досліджує шляхи освоєння лірикою об'єктивного світу, співвідношення цього процесу з розвитком особистісного, суб'єктивного начала як основи творчого самовияву поета. Об'єктом аналізу вона обрала творчість А. Вознесенського, В. Шефнера, О. Межирова, Д. Самойлова, Д. Кедріна, С. Наровчатова, Г. Горбовського та ін. Цікавий факт: Т. Рибальченко, доцент кафедри історії російської літератури ХХ ст. Томського держуніверситету, на київській конференції 2010 р. “Мова і культура” зазначила, що ця книжка й досі залишається настільним посібником для студентів.

Серед наукових здобутків Н. Р. Мазепи і її книжка “Стих и проза поэта” (1980); тут досліджуються аспекти зближення поезії та прози в радянській літературі, а також лірична проза як одна з форм контамінації особистісного й суспільного. Матеріалом слугувала творчість О. Берггольц, В. Шефнера й М. Тихонова, де акцентувалася тема суб'єктивності світосприйняття в епічному творі, а отже, наявність ліризму в романі, повісті, оповіданні. Привертають увагу також статті “О. Блок і сучасна радянська поезія” (1980), “Живе неповторне місто поета: Київ у творчості М. Ушакова” (1982). 1986 р. перелік книжок Н. Р. Мазепи поповнила монографія “Развитие современной советской поэмы”. Робота оприявила специфіку розвитку тогочасного літературного процесу через основні закономірності розвитку жанру. У широкому контексті зіставлення жанру поеми з лірикою і прозою на прикладі російської та української поезії 1960–1980-х років авторка розкрила специфіку творчого почерку А. Вознесенського, Є. Євтушенка, Б. Олійника, І. Жиленко та інших майстрів слова, продемонструвала, як саме лірична структура сучасної поеми вміщує епічний потенціал, художньо освоївши його. Ця й інші наукові студії дослідниці вилилися в докторську дисертацію “Про взаємодію ліричного й епічного начал у сучасній радянській поезії та прозі”, яку Н. Р. Мазепа захистила в 1987 р.

Наталія Ростиславівна Мазепа завжди мала активну громадянську позицію: у 1989 р. була учасником перших зборів РУХу та масових мітингів у Києві, займалася діловодством організації, перекладами офіційних документів, поширювала листівки й відозви, пізніше долучилася до Помаранчевої революції. Революція Гідності та події останніх років особливо хвилювали її, тривожила доля України. Її діяльна натура повсякчас перебувала у вирі громадського життя Інституту: вона виконувала функції профорга і вченого секретаря відділу, була членом профкому Інституту. У 1978 р. її призначили відповідальним секретарем Комітету з реалізації проекту ЮНЕСКО “Вивчення слов'янських культур”. Реалізувала Наталія Ростиславівна і своє особливе ставлення до природи, тварин, екології: з 1971 по 1983 р. працювала інспектором Товариства охорони природи. У 1981 р. з-під її пера вийшла брошура “Відображення взаємин людини і природи в радянській літературі: Морально-естетичні проблеми”. Також її роздуми над світом самодостатньої природи, у який людина втручається не завжди вдало, увійшли до читанки для 1 та 2 класів “Чарівний світ навколо тебе”, написаної в співавторстві й опублікованої 1998 р.

Наталія Ростиславівна підготувала до друку збірку наукових праць, присвячених пам'яті Н. Є. Крутікової “Благородний вимір наукового подвижництва”, видану в 2012 р. Опублікувала у 2006 р. книжку спогадів “О моем отце Р. Е. Кавецком и близких ему людях”, де розповіла про становлення видатного вченого, основну сферу його інтересів та значиме коло особистостей, з якими відбувалося його спілкування.

За значні особисті заслуги в соціально-економічному та культурному розвитку столиці України Наталія Ростиславівна Мазепа нагороджена медаллю “У пам'ять 1500-річчя Києва”, а за вагомі досягнення у професійній діяльності, багаторічну сумлінну працю та з нагоди Дня Києва – орденем княгині Ольги III ступеня. Україна, Київ, мистецтво, література були тією стихією, яка живила її до останніх днів життя. Похована Наталія Ростиславівна Мазепа 21 серпня 2019 р. на Байковому кладовищі.

Вічна їй пам'ять і слава!..